

شىنجاڭ ۋېزىدىڭ باقسى تۇرمسىمىزدىڭ قۇتتى مەكەنى

(باسى 1 – بەتتە)

ۋىشارىلىقتىڭ بۇكىل جەىر شارنىدا تارالۇنىڭ قىيالىنا ۋىسرائاندىقتان، شەكارا ۋىشى – سىرتىنداعى ”ۋىش ۋىتۇرلى كۇش“ ۋىلتىتى، ۋىدىنى جەلەۋ ەتىپ، ۋىدىنى ۇشقارى يەدىيا-نى ورشەلەنە تاراتىپ، بۇقارانى الجاستى-رېپ، جەلىكتىرېپ، زورلىقتى كۇش، لاڭكەس-تىك ارەكتەتەرىن جۇرگىزدى. 1990- جىلدىان 2016 – جىلدىڭ سوڭىنا دەيىن، ”ۋىش ۋىتۇر-لى كۇش“ شىنجياڭدا نەشە مىڭداغان زور-لىقتى كۇش، لاڭكەستىك دەلوسىن (وقىعا-سىن) تۇدەرىپ، قىرۋار بەيكۇنا بۇقارانىڭ ۋىلىم – ۋىجىتىمىن تۇدەردى، مال – مۇلىك ەسەپسىز شىعىنا ۇشرادى، ۋار ۇلت بۇقارا-سىنىڭ ۋومىرىنىڭ، مال – مۇلكىنىڭ خاۋىپ-سىزدىكىنە ۇتەر قاتەر ۋىتوندىردى، ۋار ۇلت بۇقاراسىنىڭ تىرشىلىك ۇقىعىن، ۋومىر ۇسۇرۇ ۇقىغن، داۋمۇ ۇقىغن ۇتەر دارەجەدە اياقتا تاپتاپ، شىنجياڭنىڭ ەكونومىكالىق، قوعامدىق داۋمۇنا ۇتەر كەدەركى بولدى. زورلىقتى كۇش، لاڭكەستىك ارەكتەتەرىنە زاڭ بوينىشا قاتانڭ سوققى بەرۋ، قوعامنىڭ جارسامھىلىغىن، ورنىقتىلغىن قورعاۋ – شىنجياڭداى ۋار ۇلت خالقىنىڭ ورتاق ارما-نى. ۇۋتونومىيالى رايوندىق پارىتكوم ۋار ۇلت خالقىنىڭ ارمانىنا باغىپ، از ساندى قىلمىستى-لارعا زاڭ بوينىشا سوققى بەرۋمەن جانە جا-زاۋامەن بىرگە، بەلسەندى دە ۋىنەمىدى شارا قولدانىپ، باسىم كوپ ساندى ادامدى نىتىماقتاستىردى، تارىيەلەدى، قۇتقاردى. لاڭكەستىك ارەكتەتەرىنە، ۇشقارلىق ارە-كەتتەرىنە ايتناقۇامەن، ماجبۇرلەۋمەن، از-دىرۋمەن قاتىناسقان نەمەسە لاڭكەستىك ارەكتەتەرىنە، ۇشقارلىق ارەكتەتەرىنە قاتى-ناسۇ جامعاىي جەڭلى، قىلمىس تۇدىرا قويد-جامعاندارعا؛ لاڭكەستىك ارەكتەتەرىنە، ۇشقا-رلىق ارەكتەتەرىنە ايتناقۇامەن، ماجبۇرلەۋ-مەن، ازدىرۋمەن قاتىناسقان نەمەسە لاڭ-كەستىك ارەكتەتەرىنە، ۇشقارلىق ارەكتەتتە-رىنە قاتىناسقان، رەال خاۋىپ بار، ۋىس جۇ-زىندىك قاتەرىلى زارداپ تۇدۇرماغان، قىلمى-

سىن موينىداپ، قىلمىسىنا وپىنغان، زاڭ بو-يىنشا قىلمىستىق سىستەر جازاسىنا تارتۇدىڭ قاچىتى جوق نەمەسە قىلمىستىق سىستەر جا-زاسى كەشىرىم ەتىلگەندەرگە كاسپىتىك شە-بەرلىككە تارىيەلەۋ – باۋلۇ ورتالىعى تەگىن كاسپىتىك شەبەرلىككە تارىيەلەۋ – باۋلۇ جۇرگىزىپ، ولاردىڭ لاڭكەستىكتىڭ زاڭ بىلىمدەرىن يگەرەۋ، ۋىتىل بايلىانىسى، سونداي-اق جۇمىستانتۇ شەبەرلىكى سىياقتى جاقتارداى قابىلەتتەرىن كۇشەيد-تىپ، ولاردىڭ لاڭكەستىكتىڭ، ۇشقارلىق-تىنڭ قۇرباندىغى بولۇنغان ساقاتىناپ، از-سونداي-اق جۇمىستانتۇ شەبەرلىكى سىياقتى جاقتارداى قابىلەتتەرىن كۇشەيد-تىپ، ولاردىڭ لاڭكەستىكتىڭ، ۇشقارلىق-تىنڭ قۇرباندىغى بولۇنغان ساقاتىناپ، از-ماتتاردىڭ نەگىزگى ادامدىق ۇقىغىنىڭ سۇغاناقىتققا ۇشراماۇن قاتىمامىز ەتتى. بۇل شارا لاڭكەستىك، ۇشقارلىق زاڭعا قايتىى نەمەسە قىلمىستىق ارەكتەتەرى بار ادامداردى ەڭ جوعارى شەكتە قۇتقارپ، لاڭكەستىكتىڭ، ۋىدىنى ۇشقارىلىقتىڭ ۋوسىپ – ونەتتىن توپىراعى مەن شارىتى – جامعاىدىن ەڭ جوعارى شەكتە جويىپ، از-ماتتاردىڭ نەگىزگى ۇقىغىنىڭ لاڭكەستىك-تىلىڭ، ۋىدىنى ۇشقارلىقتىڭ زىيانكەستىكىنە ۇشراماۇن ەڭ جوعارى شەكتە قاتىماما-سىز ەتتى.

قازىرگە دەيىن شىنجياڭدا ۇرتىسى 3 جىل بويى زورلىقتى كۇش، لاڭكەستىك دە-لولارى (وقىعا) تۇلەدادى، قوعام ورنىقتى، ۇلتىتار نىتىماقتى بولدى، خالىق تىنىشى ۋومىر، شات – شادەمان تىرشىلىك كەشتى، ۋار ۇلت بۇقاراسىنىڭ تابىس سەزىمى، باقت سەزىمى، خاۋىپسىزدىك سەزىمى بارنىشا جو-عارىلادى، خالىقتىڭ تىرشىلىك ۇقىعى، سالا-ماتىتق ۇقىعى جانە داۋمۇ ۇقىعى سىياقتى نە-گىزگى ادامدىق ۇقتقارى بارنىشا جوعارىنا-دى. ۋىس جۇزىندىك شىنجياڭ ورىستەتكەن لاڭكەستىككە قارسى تۇرۇ، ۇشقارىلىقتى الاستاۋ كۇرەسى مەملەكتىنىڭ زاڭمەن-جونىگە سالۇ رۇخى مەن تالايىنا ۇيلەسەتتى-دىگىن، سونداي-اق خالىقارالىق قوعامنىڭ لاڭكەستىككە قارسى تۇرۇ كۇرەسىنىڭ ما-ڭىزدى قۇرامداس بولىكى ەكەندىكىن، بىر-

پارتيا 19- كەزەگى ورتالىق كومىيەتى تۇرتىنشى جالىپى ۋماجلىسىنىڭ رۇخىن شىكەرلىي ۇيرەنىپ، دايەكتىلەندىرىپ،

ورنىقتىلىقتىڭ، دامۇدىڭ جاڭا جامعاىدىن بار كۇشپەن اشلىق

جۇرگىزىپ، كەدەيلىكتەن ارىلتۇدان قامال الۇ زور تەكسەرۋىن جانە ”قىسقى قامال الۇ شايقا-سىن“ ورنىستەتۇ جامعاىدىن شىكەرلەي ۋعىستى. لى پىڭشىن بىلاي دەپ باسا دارىپتە-دى: باس شۇجى شي جىنپىڭنىڭ كەدەيىلەر-دى سۇيەمەلدەۋ قىزمەتى جونىدەگى ما-

ڭىزدى بايمەداۋلارنى شىكەرلەي ۇيرەنىپ، دايەكتىلەندىرىپ، كەدەيلىكتەن ارىلتۇدان قامال الۇدىڭ ساياسىي جاۋاپكەرلىشىگىن قاتاڭ تىياناقتاندىرىپ، تولىق جەڭىسكە جەت-پەيىنىشە شەپتەن استە قايتىاۋ كەرەك. ۋىر-جامعانان، كەدەيلىكتەن ارىلتۇدان قامال الۇدى يگەرۋگە، ۋىر جامعانان، قايتىلاي كەدەيىلەسۇدەن ساقتانۇدى يگەرۋگە تاباند-

دى بولىپ، نازاردى ”ەكىدەن تارىقتىر-ماۋ، ۋۇشتى قاتىماماسز ەتۇ“ گە شوغر لاند-دىرىپ، دالەپ – ەمال شارا اقتارۇدى كۇ-شەپىتىپ، ”جەتى ۋىر توپ“تى، ”ۋۇش سەرىپىندى ارتتىرۇ“دى لىگەرلەتىپ، تو-غىزىدى ايتىنداۋدى تىياناقتاندىرىپ، كەدەيىلەردى جەتكەنۇ، كەدەيىلەرگە نىپەيدىلك جەتكىزۇ مە-خانىزىمىن قۇلىشا اقاۋسىزداندىرۇ، كەمەلدەندىرۇ جامعنا بارنىشا كۇش سالۇ كەرەك. كاسىپ سالامى ارىقلى كەدەيىلەردى سۇيەمەلدەۋدى ويد-

دامعاىي يگەرىپ، جەرگىلكىتى جامعاىغا قاراي ەرەكشە ۇمىل شارۋاشلىغىن، مال شارۋاشلىغىن دامىتىپ، كەدەيىلەردى جەتكەنۇ، كەدەيىلەرگە تىپەيدىلك جەتكىزۇ رولى كورنەكتى بولعان كوشباسى كاسپيورنىدار مەن كاسپىتىك كووپە-رايتۇتەردى كۇش سالا باۋلپ، بار كۇشپەن قولداپ، ”قان جاساۋ“ قابىلەتتىن شىن مانىندە كۇشەيتۇ كەرەك. زور تەكسەرۇ قىزمەتتىن مۇقيات ويداعىداي سىتەپ، قانىشا ادامنىڭ كەدەي-لىكتەن ارىلغاندىغىن انىق ايتۇمەن بىرگە، كەدەي-لىكتەن قالاي ارىلغاندىغىن اشىپ ايتىپ، كەدەي-لەردى سۇيەمەلدەۋ قىزمەتنىڭ ناقتى بولۇننا، كەدەيلىكتەن ارىلتۇ بارىسىنىڭ تىغىللىقتى بولۇد-

(باسى 1 – بەتتە)

شەكارانىڭ ۋىشى – سىرتىنداعى ”ۋىش ۋىتۇرلى كۇش“ ۇلت، ەدىن جەلەۋىن كوتە-رىپ، ۋىدىنى ۇشقارى يەدىيانى ورشەلەنە تا-راتىپ، بۇقارانى ازىرىپ، جەلىكتىرېپ، زورلىقتى كۇش، لاڭكەس ارەكتەتەردى تۇدەردى. 1990 – جىلدىان 2016 – جىلدىڭ سوڭىنا دەيىن، ”ۋىش ۋىتۇرلى كۇش“ شىنجياڭدا نەشە مىڭ زورلىقتى كۇش، لاڭ-كەستىك دەللولارنى (وقىعا) تۇدەرىپ، قالىڭ بەيكۇنا بۇقارانى جارالاپ، ۋىلتىت-رېپ، مال – مۇلك شىغىنىن مولشەرلەۋ قىنىغا سوغىپ، ۋار ۇلت بۇقاراسىنىڭ ۋومى-رى مەن مال – مۇلكىنىڭ خاۋىپسىزدىكىنە ۇتەر دارەجەدە زىيان جەتكىزدى. سوڭغى جىلدارى، شىنجياڭ ”ۋىر جامعانان، سوققى ەن ۇتەپ كورسەتىپ، جۇڭگونىڭ ورنىقتىلىم-بەرۋدى، ۋىر جامعانان، الدىن الۇدى يگەرۇ“كە تاباندى بولىپ، زورلىقتى كۇش، لاڭكەستىك قىلمىستارىنا زاڭ بوينىشا قاتاڭ سوققى بەرۋمەن بىرگە، قاينارىنان ۋىغاۋعا باسا ۋمان بەردى. بۇل شارالار شىنجياڭدا ۇرتىسى 3 جىل بويى زورلىقتى كۇش، لاڭ-كەستىك دەلولارى (وقىعا) تۇلماۋىنا شىنا-يى كەپىلدىك ەتىپ، ۋىدىنى ۇشقارلىق ۋونىمىدى الاستالىپ، قوعامدىق سالت كور-نەكتى جاقسارىپ، قوعامدىق جالىپى جامعاى ۇرتىسى ورنىقتى بولىپ، ورنىقتى-لىقتىڭ پايداسى ۇزدىكىسىز جارىققا شىغىپ، شىنجياڭداى ۋار ۇلت خالقىنىڭ جاپپاي قولداپ – قۇتاتۇىنا جانە خالىقارالىق قوعام-نىڭ بەلسەندى باعاسىنا يە بولدى. مۇنداى نەگىزگى شىندىقتارعا يدەولوگىالىق ۋىتۇستى كوزىلدىرىك تامىپ العان امەرىكا جاقىتىڭ ۋىشنارنا ساياساتپازدارى كورسە دە كور-مەسكە سالنۇمەن عانا قويماي، بارىن سالا جالا جاۋىپ، قاساقانا قارالادى، ولاردىڭ شىنجياڭنىڭ گۇلدەنۇىن، ورنىقتىلغىن، داۋمۇن بۇلدىرەتىن سۇرقيا نىەتى ايپاراداي اشلىدى.

ۇزاق ۋاقىتتان بەرى، امەرىكا قاتارلى باتىس ەلدەرى ”ادامدىق ۇقق قورعاۋىش-سى“ كىسىمىسېپ، قوسى ولىشمە قولدانىپ، ايتىلمىس ادامدىق ۇقق ماسەلىسن جەلەۋ ەتىپ باسقا ەلدەردىڭ نىشىكى ۋىسىن قىيسىنىسز ايتىنادى. امەرىكا جاقى ۋىزىدىڭ كاسپىتىك شەبەرلىككە تارىيەلەۋ – باۋلۇ و-رتالىغىمىزدى ”جازا لاگەرى“ دەپ قارالاپ، ۋىزىدى ادامدىق ۇقىقتى قۇرمەتتەمەدى

دەپ جازىردى. ۋىىراق، ۋىس جۇزىندە، شىنجياڭنىڭ تارىيەلەۋ – باۋلۇ ورتالىعى ۇش-قارلىقتى الاستايتىن مەكتەپ، تارىيەلەنۇش-لەر مەملەكتەتتە ۋىر تۇتاس قولدانىلاتىن ۋىتىل – جازۇدى، زاڭدى، شەبەرلىكتى تەگىن ۇيرەندى؛ تارىيەلەۋ – باۋلۇ ورتالىعى تارىيەلەنۇشلەردىڭ تۇرمىس، كوڭىل اشۇ سىياقتى قاچەتتىن ەڭ جوعارى شەكتە قاتىماما-سىزداندىردى، تارىيەلەنۇشلەر وقۇ تاۋىس-قاننان كەيىن ۇيرەنگەن بىلىمدەرى مەن شەبەرلىكتەرىنەن پايدالانىىپ لايتىقتى قىزمەت تاۋىپ، ۋىر ادام جۇمىسقا ورنالا-سىپ بۇكىل وتپاسى كەدەيلىكتەن ارىلۇدى جۇزەگە اسرىپ، تۇرمىس ورەسى زور دا-رەجەدە جوعارىلادى. كانە ايتىڭدارشى، مۇنداى جەردى ”جازا لاگەرى“ دەۋىگە كەلە مە؟ امەرىكا جاقى ۋىزىدىڭ ۇلت، ەدىن ساياساتسىمىزدى قارالاپ، بىزگە از ۇلتىتاردىڭ مادەنىيەتتىن جويىپ جىبەردى، ازاماتتاردىڭ ۋىدىنى سەنىم ەركىندىكىن شەكتەدى دەپ جالا جاپتى. ۋىىراق ۋىس جۇزىندە، شىنجياڭنىڭ ۇلتتارى نىتىماقتى، ۋار ۇلت خالىق ۋىر ۇيلى جانداى بولپ، كوپ-شىلىك ۇزارا امان – سالەم جاساسپ، مەرە-كەلەردى بىرگە وتكىزىپ، ۋار ۇلتىنىڭ مادەنىيەتى تۇگەلدەي بۇرىن بولپ كورمە-گەن دارەجەدە گۇلدەندى جانە دامىدى. مەن ۋىر از ۇلت پارتىيالى كادرى رەتىندە، از-ماتتاردىڭ ۋىدىنى سەنىم ەركىندىگى شەك-تەلدى دەگەندى مۇلدە ەستىمەگەن ەكەد-مەن. مەنىڭ كوپتەگەن ۋىدىنى قايراتكەرلەر-دىڭ خالىق قۇربلتايىنىڭ ۇاكىلى، ساياسى كە-ڭەستىڭ مۇشەسى بولغاندىمەن، ۋارقايسى ۋىدىنى قىيەل ورنىدارنىڭ بارىندە ”جەتتى جەتكىزۇ، ەكى بولۇ“دىڭ، ”توغىز سەپتەۋ“دىڭ جۇزەگە اسقاندىغىن كوردىم.

ايتىلمىس شىنجياڭعا ساياتىن ”زاڭ جوبا“دا ۋىزىدىڭ شىنجياڭنىڭ ۋىتۇرلى سايا-ساتتارىن سان – ساققا جۇگىرتىپتى، مەن وسىندا تۇىپ – وسكەن شىنجياڭدىق رەتىن-دە ”زاڭ جوبا“نى داينىداعان جانە وعان بەلەت تاستاعان ادامداردىڭ قانشاۋى شىنجياڭعا كەلىپ كورگەن ەكەن؟ قانشاۋى شىنجياڭدا قونىستانىپ تۇرمىس كەشىرگەن ەكەن؟ سەندەر شىنجياڭدى شىن تۇسىنە-سىڭىدەر مە؟ سەندەردىڭ ”ادامدىق ۇقتى“ جەلەۋ ەتىپ جەل ۋىسوزدىڭ مايىن تامىزا-تىنداى قانداى سالاۋانتارىمڭ بار! دەپ سۇ-

”ەكىدەن تارىقتىرماۋدى، ۇشتى قاتىماماسز ەتۇ“دى مىقتاپ ارقاۋ ەتىپ،

كەدەيلىكتىن ارىلتۇدان قامال الۇ شايقاىسىنىڭ جەڭىسىنە باتىل قول جەتكىزەدىك

كومىيەتتىنىڭ كەدەيلىكتەن ارىلتۇدان قامال الۇ جونىدەگى شەشەبەردىنىڭ، ورنالاس-تىرۇلارنىڭ ناقتاپ تىياناقتانۇنىنا شىناى كە-پىلدىك ەتۇ كەرەك. ماسەلەنى رەتتەشۇ – تۇزەتۇدى ويداعىداي يگەرىپ، ماسەلەنى تەكسەرىپ انىقناماي تىنباۋ، جاۋاپكەرلىشلىك-تى تىياناقتاندىرماي تىنباۋ، رەتتەشۇ – تۇ-زەتۇدى تىياناقتاندىرماي تىنباۋ، بۇقارانى رازى ەتيەي تىنباۋ كەرەك. قىزمەت جاۋاپ-كەرىشلىگىن بارنىشا نىقتالىندىرىپ، ”قوس گرۇپپا باستىقى“ ۋىتۇزىمىن تىياناقتاندىرىپ، ارقالاۋغا، قالا، اۋدان تىياناقتاندىرۇدى يگەرۋىگە، 5 دارەجەلى شۇجىلەر بىرگە يگەرۋىگە، ۋار دارەجەلى پارتىكومدار مەن ۇكىمەتتەر بىرگە يگەرۋىگە، ۋار دارەجەلى تا-راۋلار سايكەسە يگەرۋىگە تاباندى بولۇ ۋىيسى. ستىيل قۇربلىسىن مىقتى يگەرىپ، كە-دەيلەردى سۇيەمەلدەۋ سالاستىنداى شىرىك-تەسۇ جانە ستىيل ماسەلەسىن ارىناۋلى جونە-سالۇدى تەرەڭدەتىپ، اناغۇرلىم كوتەرىڭكى رۇخىيات كۇيىمەن، اناغۇرلىم كەدەيلىكتىن قىزمەت سىتىلىمەن ارىلتۇدان قامال الۇ شايقاىسىنىڭ جالىپ بەتكتەن جەڭىسىنە قول جەتكىزۇدىڭ قۇدرەتتىى بىرىتكەن كۇشىن ۇيىستىرىپ، شىنجياڭنىڭ قوعام ورنىق-تىلىغى مەن باياندى تىنىشىنىق باس نىساناسىن جۇزەگە اسرۇعا، جۇڭخۇا ۇلتىنىڭ ۇلى گۇر-دەنۋى سىندى جۇڭگو ارمانىنىڭ شىنجياڭ تاراۋىن ويداعىداي جازۇعا مىعم نەگىز قالاۋ كەرەك.

امەرىكانىڭ ”قوس ولىشمەدى ادامدىق ۇقىعى“ لاڭكەستىكى جاقىناعاندىق

^[1] شىنجياڭ ۋېزىدىڭ باقسى تۇرمسىمىزدىڭ قۇتتى مەكەنى